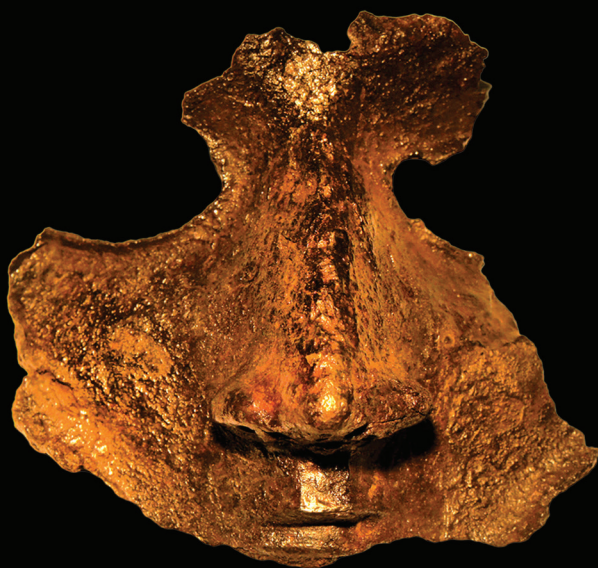

ЛЕТОПИСНЫЙ
«ИЗЯСЛАВЪ»

БОЛЬШОЕ ШЕПЕТОВСКОЕ ГОРОДИЩЕ

В СВЕТЕ
АРХЕОЛОГИИ

Том 1

МАТЕРИАЛЫ РАСКОПОК
М. К. КАРГЕРА
1957–1964 ГОДОВ
В ИССЛЕДОВАНИЯХ
1960–1980-Х ГОДОВ

RUSSIAN ACADEMY OF SCIENCES
Institute for the History of Material Culture
Proceedings. Vol. LV

Medieval “Izyaslavl”
The Large Fortified Settlement
near Shepetovka,
in the light of archaeology

Volume I

Materials from the archaeological excavations
of Mikhail Karger 1957–1964
investigated in the 1960s–1980s

Nestor-Historia
St. Petersburg
2020

РОССИЙСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
Институт истории материальной культуры
Труды. Т. LV

Летописный «Изяславль»

Большое Шепетовское городище в свете археологии

Том I

**Материалы раскопок М. К. Каргера 1957–1964 годов
в исследованиях 1960–1980-х годов**

Нестор-История
Санкт-Петербург
2020

УДК 90
ББК 63.4(2)2
Л52

Издание осуществлено при финансовой поддержке Российского фонда фундаментальных исследований по проекту № 20-19-00114, не подлежит продаже

Работа по подготовке издания выполнена при финансовой поддержке Российского фонда фундаментальных исследований по проекту № 18-09-00753

Печатается по решению Ученого совета ИИМК РАН

Редакция: К. А. Михайлов, А. А. Пескова (отв. ред.-сост.), О. А. Щеглова

Рецензенты: д-р ист. наук С. В. Белецкий, д-р ист. наук А. Е. Мусин

Л52

Летописный «Изяславль»: Большое Шепетовское городище в свете археологии. Том I. Материалы раскопок М. К. Каргера 1957–1964 годов в исследованиях 1960–1980-х годов / ред.-сост. А. А. Пескова. — СПб. : Нестор-История, 2020. — 264 с., ил. — (Труды ИИМК РАН. Т. LV).

Medieval “Izyaslavl”: The Large Fortified Settlement near Shepetovka, in the light of archaeology. Volume 1. Materials from the archaeological excavations of Mikhail Karger 1957–1964 investigated in the 1960s–1980s / ed. by A. Peskova. — St. Petersburg : Nestor-Historia, 2020. — 264 p., il. — (Proceedings of IHMC RAS. Vol. LV).

ISBN 978-5-4469-1696-2

DOI 10.31600/978-5-4469-1696-2

Настоящее издание представляет собой I том материалов и исследований из раскопок Большого Шепетовского городища, широко известного специалистам как летописный «Изяславль» (1957–1964 гг., рук. М. К. Каргер). В нем собраны результаты изучения трех массовых категорий археологических находок — исследования А. Н. Кирпичникова, посвященные предметам вооружения, О. В. Овсянникова о керамике и В. И. Цалкина о фауне, проведенные в 1960-е гг. и не утратившие актуальности сегодня, которые вводят в научный оборот многотысячные археологические материалы, отражающие хозяйственный уклад и социально-культурный облик древнерусского города конца XII — первой половины XIII в. Публикуется также выполненный Г. А. Романовой краткий обзор материалов позднеимперского времени, относящихся к поселению, предшествовавшему на этом месте средневековому городу. Для археологов, историков, музейных работников, всех интересующихся историей Древней Руси и специалистов по истории Восточной Европы в позднеимперское время.

This publication presents readers with the results of the study of three mass-scale categories of archaeological finds from the excavations undertaken at the Bolshoye Shepetovka fortified settlement (1957–1964, led by Mikhail Karger), which is widely known among specialists as medieval “Izyaslavl”, referred to in the chronicles. Anatolii Kirpichnikov’s research was devoted to weaponry, that of Oleg Ovsyannikov to the pottery and that of Venyamin Tsalkin to the faunal remains — all in the 1960s, but they remain just as relevant and topical today. The publication introduces into the academic literature thousands of archaeological finds reflecting the working environment and socio-cultural character of an Early-Rus’ town at the end of the 12th century and during the first half of the 13th. It also includes a short survey, carried out by Galina Romanova, of materials dating from the Late Roman period and relating to the settlement which pre-dated the fortified settlement at this site. The book is intended for archaeologists, historians, museum staff and all those who are interested in the history of Early Rus’ and who specialize in the history of Eastern Europe during the Late Roman era.

ISBN 978-5-4469-1696-2

УДК 90
ББК 63.4(2)2

© Институт истории материальной культуры РАН, 2020
© Авторы статей, 2020
© Пескова А. А., научное редактирование, 2020
© Издательство «Нестор-История», 2020

Публикации, касающиеся материалов из раскопок Большого Шепетовского городища¹

- 1000-летие русской художественной культуры 1988 — *Белецкий В. Д.* (авт.-сост.). 1000-летие русской художественной культуры. Каталог выставки. М.: б. и., 1988. 446 с.
- Амброз 1966 — *Амброз А. К.* Фибулы юга европейской части СССР. М.: Наука, 1966. 112 с. (САИ. Вып. Д1–30).
- Антонович 1901 — *Антонович В. Б.* Археологическая карта Волынской губернии // Труды XI АС. Т. I. М.: Типография Г. Лесснера и А. Гешеля, 1901. С. 1–133.
- Банк, Залеская 1995 — *Банк А. В., Залеская В. Н.* Кацеля XII века из Изяславля // Сапунов Б. В. (ред.). У истоков русской культуры XII–XVII века. СПб.: Славия, 1995. С. 80–87.
- Беляева, Пашкевич 1990 — *Беляева С. О., Пашкевич Г. О.* Зернове господарство Середнього Подніпров'я X–XIV ст. // Археологія. 1990. № 3. С. 37–47.
- Брайчевська 1993 — *Брайчевська О. А.* Вироби дрібної пластики, монети і актові печатки як джерело для вивчення чоловічих головних уборів давньоруського часу // Толочко П. П. (відп. ред.). Старожитності південної Русі: Матеріали III історико-археологічного семінару «Чернігів і його округа в IX–XIII ст.». Чернігів: Сіверянська думка, 1993. С. 112–117.
- Брайчевський 1980 — *Брайчевський М. Ю.* Про інтерпретацію так званого «давньоруського Изяславля» // Тези доповідей п'ятої Подільської історико-краєзнавчої конференції. Кам'янець-Подільський, 1980. С. 35.
- Винокур 1985 — *Винокур І. С.* Історія лісостепового Подністров'я та Південного Побужжя від кам'яного віку до середньовіччя. Київ; Одеса: Вища школа, 1985. 128 с.
- Винокур и др. 2004 — *Винокур І. С., Журко О. І., Мегей В. П., Якубовський В. І.* Літописний Губин XII–XIII ст. Болохівська земля. Вип. I. За матеріалами археологічних досліджень 1997–2003 років. До 800-річчя Губина. Київ; Кам'янець-Подільський; Хмельницький; Старокостянтинів, 2004. 208 с., ил.
- Винокур, Телегін 2008 — *Винокур І. С., Телегін Д. Я.* Археологія України. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2008. 480 с.
- Вознесенська 1989 — *Вознесенська Г. О.* Технологія виробництва жнивварських знарядь праці із стародавнього Изяславля // Археологія. 1989. № 3. С. 95–105.
- Вознесенская 1989а — *Вознесенская Г. А.* Технология производства ножей в древнерусском Изяславле // Проблеми історії та археології давнього населення Української РСР. Тези доповідей XX республ. конф. Одеса, жовтень 1989 р. Київ, 1989. С. 42–43.

¹ Список публикацій підготовлен А. А. Песковой.

- Вознесенская 1990 — *Вознесенская Г. А.* Технология производства древнерусских ножей в первой половине XIII в. // Толочко П. П. (отв. ред.). Проблемы археологии Южной Руси. Материалы историко-археологического семинара «Чернигов и его округа в IX-XIII вв.». Киев: Наукова думка, 1990. С. 83–91.
- Вознесенська 1992 — *Вознесенська Г. О.* Технологія виробництва ножниць у давньоруському Изяславлі // Стародавнє виробництво на території України. Київ: Наукова думка, 1992. С. 88–94.
- Вознесенська и др. 1996 — *Вознесенська Г. О., Недопако Д. П., Паньков С. В.* Чорна металургія та металообробка населення східноєвропейського лісостепу за доби ранніх слов'ян і Київської Русі. Київ: Інститут археології, 1996. 192 с.
- Войтович 1991 — *Войтович А.* Волинська земля князівських часів (X–XII ст.) // Шевченко Ф. П. (відп. ред.). Проблеми історичної географії України: Збірник наукових праць. Киев: Наукова думка, 1991. С. 10–23.
- Гегельська 2011 — *Гегельська І. В.* Кам'яні іконки, знайдені в археологічних комплексах на території Південної Русі // Строкова Л. В. (відп. ред.). Музейні читання: Матеріали наукової конференції «Ювелірне мистецтво — погляд крізь віки». 15–17 листопада 2010 р. Музей історичних коштовностей України. Київ: Фенікс, 2011. С. 205–212.
- Грушевский 1891 — *Грушевский М. С.* Очерк истории Киевской земли от смерти Ярослава до конца XIV столетия. Киев: Типография Императорского Университета св. Владимира В. И. Завадского, 1891. 520 с.
- Грушевський 1992 — *Грушевський М.* Історія України-Руси. Т. II. Київ: Наукова думка, 1992. 634 с.
- Гурулева, Мусин, Остапюк 2017 — *Гурулева В., Мусин А., Остапюк А.* Находки латинских и «болгарских» имитаций византийских монет на Волини и проблемы денежного обращения XIII — начала XIV в. в Восточной Европе // Остапюк О., Силук А. (відп. ред.). Любомль та Любомльщина в українській та європейській історії: Матеріали Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, 24–25 жовтня 2017 року, м. Любомль. Луцьк, 2017. С. 281–292. (Минуле і сучасне Волині та Полісся. Науковий збірник. Вип. 63).
- Гуцал, Сльозкін 2017 — *Гуцал А. Ф., Сльозкін М. О.* Давньоруський «Изяславль» через призму публікацій і матеріалів із розкопок 1957–1964 рр. // Копилов С. А. (ред.). Матеріали XV Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції. Кам'янець-Подільський: ФОП Син О. В., 2017. С. 138–143.
- Даркевич 1966 — *Даркевич В. П.* Произведения западного художественного ремесла в Восточной Европе (X–XIV вв.). М.: Наука, 1966. 112 с. (САИ. Вып. Е 1–57).
- Демидко 1994 — *Демидко С. Ю.* Освоєння межиріччя Горині і Південного Бугу в XI–XIII ст. // Велика Волинь: Матеріали міжнар. наук.-краєзнавч. конф. (жовтень 1994 р.). Хмельницький, Изяслав; Шепетівка, 1994. С. 446–449.
- Демидко 2008 — *Демидко С.* Давньоруський «изяславський» мікрорегіон // Моця О. П. (гол. ред.). Стародавній Іскоростень і слов'янські гради. Т. 1. Коростень: ІА НАНУ, МПП «Триада С», 2008. С. 105–112.
- Демидко 2009 — *Демидко С. Ю.* Давньоруський «Изяславський» мікрорегіон // Археологічні дослідження в Україні у 2006–2007 роках. Київ: Інститут археології НАН України, 2009. С. 94–95.
- Демидко 2017 — *Демидко С. Ю.* Микрорегионы «Изяславля»-Изяслава и «Изяславля»-Городища: попытка сравнения // Мусин А. Е., Щеглова О. А. (ред.-сост.). В камне и в бронзе. Сборник статей в честь Анны Песковой. СПб.: ИИМК РАН, Невская Книжная типография, 2017. С. 141–150. (Труды ИИМК РАН. Т. XLVIII).

- Дорофеева 2017 — *Дорофеева Т. С.* Комментарии к некоторым редким находкам из раскопок последних лет // Носов Е. Н., Плохов А. В., Хвощинская Н. В. Рюриково городище. Новые этапы исследования. СПб.: Дмитрий Буланин, 2017. С. 244–256. (Труды ИИМК РАН. Т. XLIX).
- Каргер 1959 — *Каргер М. К.* Древнерусский город Изяславль в свете археологических исследований 1957–1958 гг. // XV Научная сессия Ленинградского университета 1958–1959 гг. Секция ист. наук. ТД. Л.: б. и., 1959. С. 17–20.
- Каргер 1960 — *Каргер М. К.* Галицко-Волынская экспедиция [в 1957 г.] // КСИИМК. 1960. Вып. 79. С. 100–101.
- Каргер 1962 — *Каргер М. К.* Древнерусский город Изяславль в свете археологических исследований 1957–1961 гг. // Тезисы докладов на заседаниях, посвященных итогам полевых исследований 1961 г. М.: АН СССР, 1962. С. 59–61.
- Каргер 1962а — *Каргер М. К.* Русская Помпея // «Ленинградский университет». № 36. 5 июня 1962 г.
- Каргер 1965 — *Каргер М. К.* Древнерусский город Изяславль в свете археологических исследований 1957–1964 гг. // ТД советской делегации на I международном конгрессе славянской археологии в Варшаве. М.: Наука, 1965. С. 39–41.
- Кирпичников 1966–1973 — *Кирпичников А. Н.* Древнерусское оружие / Археология СССР. САИ. Е1–36.
- 1966 — Вып. 1: Мечи и сабли IX–XIII вв. М.; Л.: Наука. 176 с., ил.
- 1966 — Вып. 2: Копья, сулицы, боевые топоры, булавы, кистени IX–XIII вв. М.; Л.: Наука. 147 с., 34 л. ил.
- 1971 — Вып. 3: Доспех, комплекс боевых средств IX–XIII вв. Л.: Наука. 92 с., 28 л. ил.: ил.
- 1973 — Вып. 4: Снаряжение всадника и верхового коня на Руси IX–XIII вв. Л.: Наука. 138 с., ил.
- Кирпичников 1971 — *Кирпичников А. Н.* Крюк для натягивания самострела (1200–1240 гг.) // КСИА. 1971. Вып. 125. С. 100–102.
- Кирпичников 1973 — *Кирпичников А. Н.* О времени появления шпоры со звездочкой на территории Древней Руси // *Kwartalnik historii kultury materialnej*. Rok 21. 1973. № 2. С. 299–304.
- Кирпичников 1975 — *Кирпичников А. Н.* Мечи из раскопок древнего Изяславля // КСИА. 1975. Вып. 144. С. 30–54.
- Кирпичников 1976 — *Кирпичников А. Н.* Военное дело на Руси в XIII–XIV вв. Л.: Наука, 1976. 104 с.
- Кирпичников 1978 — *Кирпичников А. Н.* Массовое оружие ближнего боя из раскопок Изяславля // КСИА. 1978. Вып. 155. С. 30–37.
- Кирпичников, Медведев 1985 — *Кирпичников А. Н., Медведев А. Ф.* Вооружение // Колчин Б. А. (ред.). Археология СССР. Город, замок, село. М.: Наука, 1985. С. 298–363.
- Кирпичников, Коваленко 1993 — *Кирпичников А. Н., Коваленко В. П.* Орнаментированные и подписные клинки сабель раннего средневековья (по находкам в России, на Украине и в Татарстане) // Археологические вести. 1993. Вып. 2. С. 120–134.
- Кирьянова 1979 — *Кирьянова Н. А.* О составе земледельческих культур Древней Руси X–XV вв. (по археологическим материалам) // СА. 1979. № 4. С. 72–85.
- Коваленко, Пуцко 1995 — *Коваленко В. П., Пуцко В. Г.* Фрагмент бронзової кацеї з Чернігова // Моця О. П. (відп. ред.). Археологічні старожитності Подесення: Матеріали історико-

- археологічного семінару, присвяченого 70-річчю від дня народження Г. О. Кузнецова. Чернівці: Сіверянська думка, 1995. С. 83–86.
- Коваль 2014 — Коваль В. Ю. Ростиславль Рязанский — «малый город» средневековой Руси // Толочко П. П. (ред.). Міста Давньої Русі. Збірка наукових праць пам'яті А. В. Кузи. Київ: Стародавній Світ, 2014. С. 279–286.
- Кононович 2019 — Кононович А. Ю. Глиняная фигурка с городища близ Шепетовки // Родинкова В. Е. (отв. ред.). Новые материалы и методы археологического исследования: от критики источника к обобщению и интерпретации данных: Материалы V Международной конференции молодых ученых. М.: ИА РАН, 2019. С. 157–159.
- Корзухина, Пескова 2003 — Корзухина Г. Ф., Пескова А. А. Древнерусские энколпионы: Нагрудные кресты-реликварии X–XIII вв. СПб.: Петербургское Востоковедение, 2003. 432 с. (Труды ИИМК РАН. Том VII; Archaeologica Petropolitana, XIV).
- Корниенко 2017 — Корниенко А. И. К вопросу о ювелирных мастерских древнего Изяславля (по материалам коллекции серебряных колтов с чернью из собрания Государственного Эрмитажа) // Мусин А. Е., Щеглова О. А. (ред.-сост.). В камне и в бронзе. Сборник статей в честь Анны Песковой. СПб.: ИИМК РАН, Невская Книжная типография, 2017. С. 229–240. (Труды ИИМК РАН. Т. XLVIII).
- Котляр 1985 — Котляр Н. Ф. Формирование территории и возникновение городов в Галицко-Волынской Руси IX–XIII вв. Киев: Наукова думка, 1985. 180 с.
- Кочубей 1929 — Кочубей В. І. До реєстрації археологічних першоджерел Шепетівщині. Шепетівка: б. и., 1929. 7 с.
- Кропоткин, 1961 — Кропоткин В. В. Клады римских монет на территории СССР. М.: Изд-во АН СССР, 1961. 135 с. (САИ. Вып. Г4–4).
- Кропоткин 1962 — Кропоткин В. В. Клады византийских монет на территории СССР. М.: Изд-во АН СССР, 1962. 64 с. (САИ. Вып. Е4–4).
- Куза 1989 — Куза А. В. Малые города Древней Руси. М.: Наука, 1989. 166 с., ил.
- Куза 1996 — Куза А. В. Древнерусские городища X–XIII вв. Свод археологических памятников. М.: Христианское изд-во, 1996. 256 с.
- Кучера 1975 — Кучера М. П. Городище поблизу с. Городище на Волині // Археологія УРСР. 1975. Т. III. С. 276–277.
- Кучера 1979 — Кучера М. П. Дослідження городищ на Волині й Поділлі // Археологія. 1979. Вип. 29. С. 62–72.
- Кучера 1999 — Кучера М. П. Слов'яно-руські городища VIII–XIII ст. між Саном і Сіверським Дінцем. Київ: Інститут археології НАН України, 1999. 200 с., ил.
- Ліпська 2017 — Ліпська Ю. В. Актуальні питання щодо давньоруського поселення Городище Ізяславського району Хмельницької області // Копилов С. А. (ред.). Матеріали XV Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О. В., 2017. С. 133–137.
- Макарова 1986 — Макарова Т. И. Черневое дело древней Руси. М.: Наука, 1986. 156 с., ил.
- Махно 1960 — Махно Е. В. Памятники черняховской культуры на территории УССР (Материалы к составлению археологической карты) // Рыбаков Б. А. (отв. ред.). Черняховская культура. М.: Наука, 1960. С. 9–83. (МИА. № 82).

- Медведев, Пескова 2008 — *Медведев М. Ю., Пескова А. А.* Геральдическая накладка из раскопок М. К. Каргера на городище у с. Городище близ Шепетовки (к вопросу о времени гибели поселения) // Коцур В. П. (отв. ред.). Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. Вип. 20. Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет, 2008. С. 305–318.
- Миролюбов 1983 — *Миролюбов М. А.* (сост.). Древнерусский город Изяславль. Каталог выставки. Гос. Эрмитаж. Л.: ГЭ, 1983. 63 с.
- Миролюбов 1983а — *Миролюбов М. А.* Древний Изяславль как археологический памятник // Труды ГЭ. 1983. XXIII. С. 139–143.
- Миролюбов 1984 — *Миролюбов М. А.* Сельскохозяйственные орудия древнего Изяславля (XI–XIII вв.) // Толочко П. П. (ред.). Древнерусский город. Киев: Наукова думка, 1984. С. 82–84.
- Миролюбов 1988 — *Миролюбов М. А.* Орудия обработки почвы среднего Поднепровья XII–XIII вв. (по материалам древнего Изяславля) // Историко-археологический семинар «Чернигов и его округа в IX–XIII вв.». 26–28 сентября 1988 г. ТД. Чернигов, 1988. С. 95–97.
- Миролюбов 1988а — *Миролюбов М. А.* Ремесленный инструментарий древнерусского Изяславля // Толочко П. П. (отв. ред.). Труды V Международного конгресса археологов-славистов в Киеве. Т. 2: секции III–IV. Киев: Наукова думка, 1988. С. 107–110.
- Миролюбов 1995 — *Миролюбов М. А.* Кузнечные изделия древнего Изяславля из собрания Государственного Эрмитажа // Сапунов Б. В. (ред.). У истоков русской культуры XII–XVII века. СПб.: Славия, 1995. С. 33–40.
- Миролюбов 2004 — *Миролюбов М. А.* Памятники письменности и религиозного культа из раскопок древнего Изяславля // Вилинбахов Г. В., Принцева Г. А. (ред.). Труды ГЭ. Т. XXX: Из истории русской культуры. Вып. 5. СПб.: ГЭ, 2004. С. 5–24.
- Михайлов, Пескова 2019 — *Михайлов К. А., Пескова А. А.* «Витязь у ворот», или реконструкция воинского комплекса из раскопок Большого Шепетовского городища // *Stratum plus*. 2019. № 5. С. 77–92.
- Михайлов, Пескова 2019а — *Михайлов К. А., Пескова А. А.* Находки защитного вооружения из раскопок древнерусского Шепетовского городища (заметки к трудам А. Н. Кирпичникова) // Белецкий С. В. (отв. ред.). Земля наша велика и обильна: Сборник статей к 90-летию А. Н. Кирпичникова. СПб.: Невская Типография, 2019. С. 286–297.
- Моргунов 2009 — *Моргунов Ю. Ю.* Древо-земляные укрепления Южной Руси. М.: Наука, 2009. 304 с., ил.
- Мусин 2003 — *Мусин А. Е.* «Камень аспиден зелен». Об одной группе древнерусских крестов из порфирита // РА. 2003. № 3. С. 145–155.
- Мусин 2009 — *Мусин А. Е.* Паломничество в Древней Руси: исторические концепции и археологические реалии // Беляев Л. А. (ред.-сост.). *Archaeologia Abrahamica*: исследования в области археологии и художественной традиции иудаизма, христианства и ислама. М.: Индик, 2009. С. 231–272.
- Нечитайло 1980 — *Нечитайло В. В.* Про час заснування Изяславля // Український історичний журнал. 1980. № 11. С. 117–120.
- Никитенко, Осадчий, Полегайлов 1985 — *Никитенко М. М., Осадчий Е. И., Полегайлов А. Г.* Древнерусское жилище в г. Изяслав Хмельницкой области // СА. 1985. № 1. С. 270–274.
- Никитенко 1999 — *Никитенко М. М.* Летописный Изяславль на реке Горыни // Князев-ская Т. Б. (сост.). Памятники культуры. Новые открытия. 1998. М.: Наука, 1999. С. 547–552.

- Николаева 1983 — Николаева Т. В. Древнерусская мелкая пластика из камня. XI–XV вв. М.: Наука, 1983. 163 с., ил. (САИ. Вып. Е1–60).
- Овсянников 1971 — Овсянников О. В. О замках «болгарского» типа // СА. 1971. № 1. С. 258–260.
- Овсянников, Пескова 1982 — Овсянников О. В., Пескова А. А. Замки и ключи из раскопок Изяславля // КСИА. 1982. Вып. 171. С. 93–99.
- Орфинская, Михайлов 2013 — Орфинская О. В., Михайлов К. А. Древнерусское «платье» из Изяславля: новая атрибуция // РА. 2013. № 4. С. 75–85.
- Осадчий 2011 — Осадчий Е. Ще раз про проблему історичних назв волинських міст, згаданих у статті 1240 р. Іпатіївського літопису // Ruthenica. Т. Х. Київ: Інститут історії України НАНУ, 2011. С. 78–90.
- Пескова 1981 — Пескова А. А. Древний Изяславль // КСИА. 1981. Вып. 164. С. 66–73.
- Пескова 1988 — Пескова А. А. Древнерусский город Изяславль XII–XIII вв. (по материалам городища у с. Городище близ Шепетовки). Автореферат дис. ... канд. ист. наук. А., 1988.
- Пескова 1988а — Пескова А. А. Древнерусский Изяславль в истории юго-западной Руси (по материалам городища у с. Городище близ Шепетовки) // Историко-археологический семинар «Чернигов и его округа в IX–XIII вв.»: ТД. Чернигов, 1988. С. 32–34.
- Пескова 1994 — Пескова А. А. Археологические свидетельства связей Южной Руси с католическим миром (на примере одного памятника) // Новосельцев А. П. (отв. ред.). Восточная Европа в древности и средневековье. Древняя Русь в системе этнополитических и культурных связей. Чтения памяти В. Т. Пашуто: ТД. М.: ИРИ, 1994. С. 64–66.
- Пескова 1997 — Пескова А. А. Паломнические древности в древнерусском городе // Мачинский Д. А. (ред.). Ладога и религиозное сознание. Третьи чтения памяти Анны Мачинской. СПб.: СИААМЗ, 1997. С. 48–50.
- Пескова 1998 — Пескова А. А. Херсонесский киотный крест и его место среди синхронных памятников древнерусской культовой пластики // Мусин А., диакон (отв. ред.). Церковная археология. Вып. 4. Материалы второй всероссийской церковно-археологической конференции, посвященной 150-летию со дня рождения Н. В. Покровского. СПб.: ИИМК РАН, СПбДА, 1998. С. 238–252.
- Пескова 2001 — Пескова А. А. Паломнические реликвии Святой земли в древнерусском городе // Залесская В. Н. (отв. ред.). Пилигримы. Сборник ГЭ к XX конгрессу византинистов (Париж, 2001 г.). СПб.: Изд-во ГЭ, 2001. С. 113–126.
- Пескова 2008 — Пескова А. А. Большое и малое древнерусские городища у села Городище близ Шепетовки // Моця О. П. (гол. ред.). Стародавній Іскоростень і слов'янські гради. Коростень: ІА НАНУ, МПП «Триада С», 2008. С. 74–79.
- Пескова 2009 — Пескова А. А. Оборонительные сооружения древнего «Изяславля» // Архитектура и археология Древней Руси. Материалы научной конференции, посвященной 100-летию со дня рождения М. К. Каргера (1903–1976). СПб.: Изд-во ГЭ, 2009. С. 150–172. (Труды ГЭ: Т. 46).
- Піскова 1988 — Піскова Г. О. Скарби стародавнього Ізяславля // Археологія. 1988. Вип. 61. С. 16–35.
- Піскова 2003 — Піскова Г. О. Скарби стародавнього Ізяславля // Якубовський В. Скарби Болохівської землі. Камянець-Подільський: Медобори, 2003. С. 111–126.

- Пескова, Белецкий 1997 — *Пескова А. А., Белецкий С. В.* Древнерусские печати Шепетовского городища и поиски его летописного имени // Кирпичников А. Н. (отв. ред.). Памятники старины. Концепции. Открытия. Версии. Т. II. Памяти В. Д. Белецкого (1919–1997). СПб.; Псков: ИИМК РАН, ПГОИАХМЗ, 1997. С. 129–138.
- Пескова, Рябцева 2018 — *Пескова А. А., Рябцева С. С.* Медальоны с хрустальными вставками в составе социально-престижного убора населения юго-западных регионов Древней Руси // *Stratum plus*. 2018. № 5. С. 281–298.
- Петров 1997 — *Петров Ю. Ю.* Древнерусские шлемы с полумасками // Кирпичников А. Н. (отв. ред.). Памятники старины. Концепции. Открытия. Версии. Т. II. Памяти В. Д. Белецкого (1919–1997). СПб.; Псков: ИИМК РАН, ПГОИАХМЗ, 1997. С. 139–143.
- Пинягина 2017 — *Пинягина Н. С.* Археологические шелковые ткани Древней Руси XII–XIII вв., извлеченные из монолитов (Кат. №№ 39–62) // Спиридонова Л. В. (ред.). Эрмитажная энциклопедия текстиля. Реставрация. Каталог выставки. СПб.: Изд-во ГЭ, 2017. С. 104–111.
- Полегайлов, Осадчий 1988 — *Полегайлов А. Г., Осадчий Е. И.* Свинцовая гирька из Изяслава на р. Горыни // *СА*. 1988. № 3. С. 253–254.
- Прищеп 2016 — *Прищеп Б. А.* Погоринські міста в Х–ХІІІ ст. Рівне: ПП Дятлик М., 2016. 297 с., ил.
- Прищеп 2019 — *Прищеп Б. А.* Погориння у середньовіччі: населення, системи заселення, урбанізаційні процеси. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук. Київ, 2012.
- ПСРА II 1908 — *Ипатьевская летопись* // Полное собрание русских летописей. Том II. 2-е изд. СПб.: Типография М. А. Александрова, 1908.
- Пуцко 1997 — *Пуцко В. Г.* Киевская медная ладоница с золотой наводкой // Кирпичников А. Н. (отв. ред.). Памятники старины. Концепции. Открытия. Версии. Т. II. Памяти В. Д. Белецкого (1919–1997). СПб.; Псков: ИИМК РАН, ПГОИАХМЗ, 1997. С. 179–185.
- Рохлин 1965 — *Рохлин Д. Г.* Болезни древних людей. М., Л.: Наука, 1965. 305 с., ил.
- Сабурова 1997 — *Сабурова М. А.* Древнерусский костюм // *Древняя Русь. Быт и культура. Серия «Археология»*. Т. 16 (20). М.: Наука, 1997. С. 93–109.
- Самоквасов 1888 — *Самоквасов Д. Я.* Сборник топографических сведений о курганах и городищах в России. Волынская губерния. СПб.: Изд-во имп. Археологической комиссии, 1888. 99 с.
- Сотникова 1974 — *Сотникова М. П.* Серебряный слиток с Изяславля-городища // Кирпичников А. Н., Раппопорт П. А. (отв. ред.). Культура средневековой Руси: Сборник статей, посвященный 70-летию М. К. Каргера. Л.: Наука, 1974. С. 64–66.
- Спиргис 2017 — *Спиргис Р.* Паломнический контекст находок перламутровых крестиков XIII–XV вв. на территории современных Латвии и Литвы // Мусин А. Е., Щеглова О. А. (ред.-сост.). В камне и в бронзе. Сборник статей в честь Анны Песковой. СПб.: ИИМК РАН, Невская Книжная типография, 2017. С. 561–582. (Труды ИИМК РАН. Т. XLVIII).
- Терещук 1995 — *Терещук К. І., Терещук Л. К.* На міжнародному шляху // *Дивокрай. Науково-краєзнавчий альманах*. Вип. 1: Хмельниччина волинська. Хмельницький: Еврика, 1995. С. 32–35.

- Терський 2012 — *Терський С. В.* Східний кордон Волинського князівства у XII–XIII ст. (за даними археологічних досліджень) // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. Політехніка». Львів, 2012. С. 16–25.
- Толочко 1975 — *Толочко П. П.* Киевская земля // Бескровный Л. Г. (отв. ред.). Древнерусские княжества. М.: Наука, 1975. С. 5–56.
- Томсинский 2019 — *Томсинский С. В.* Каменные иконки из раскопок древнерусского «Изяславля» // Белецкий С. В. (отв. ред.). Земля наша велика и обильна. Сборник статей к 90-летию А. Н. Кирпичникова. СПб.: Невская Типография, 2019. С. 423–432.
- Чуракова 2017 — *Чуракова А. Ю.* Подвеска-иконка «Чудо св. Георгия о змие» с городища близ Шепетовки // Мусин А. Е., Щеглова О. А. (ред.-сост.). В камне и в бронзе. Сборник статей в честь Анны Песковой. СПб.: ИИМК РАН, Невская Книжная типография, 2017. С. 611–614. (Труды ИИМК РАН. Т. XLVIII).
- Шашкина 1987 — *Шашкина Т. Б.* Древнерусские колокола домонгольского времени // Раушенбах Б. В. (отв. ред.). Колокола: история и современность. М.: Наука, 1993. С. 128–142.
- Шашкина, Галибин 1986 — *Шашкина Т. Б., Галибин В. А.* Памятники древнерусского колокольного литья (результаты химико-аналитического исследования) // СА. 1986. № 4. С. 236–242.
- Шилик 1965 — *Шилик К. К.* Опыт применения магниторазведки на древнерусском городище // Колчин Б. А. (ред.). Археология и естественные науки. М.: Наука, 1965. С. 252–256. (МИА. № 129).
- Щапова 1972 — *Щапова Ю. Л.* Браслеты Изяславля // Стекло Киевской Руси. М.: Изд-во Московского университета, 1972. С. 160–165.
- Щапова 1974 — *Щапова Ю. Л.* Стекланные браслеты Изяславля // Кирпичников А. Н., Раппопорт П. А. (отв. ред.). Культура средневековой Руси: Сборник статей к 70-летию М. К. Каргера. Л.: Наука, 1974. С. 85–87.
- Энговатова и др. 2010 — *Энговатова А. В., Осипов Д. О., Гончарова Н. Н., Бужилова А. П.* Массовое средневековое захоронение в Ярославле (предварительные результаты) // КСИА. 2010. Вып. 224. С. 106–114.
- Юра 1962 — *Юра Р. О.* Древній Колодяжін. АП УРСР. Т. XII. Київ, 1962. С. 57–130.
- Якубовский 1983 — *Якубовский В. И.* Древнерусские памятники XII–XIII вв. верховьев рек Южного Буга и Случи: дис. ... канд. ист. наук. Киев, 1983.
- Якубовский 1984 — *Якубовский В. И.* Древнерусские памятники XII–XIII вв. в верховьях Южного Буга и Случи. Автореферат дис. ... канд. ист. наук. Киев, 1984.
- Якубовський 1997 — *Якубовський В. І.* Основні центри Болохівської землі // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Історичні науки. Т. 1 (3). Кам'янець-Подільський, 1997. С. 14–32.
- Якубовський 2000 — *Якубовський В. І.* Західноєвропейські пам'ятки в матеріалах болохівського городища поблизу м. Шепетівки // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Історичні праці. Т. 4 (6). Кам'янець-Подільський, 2000. С. 108–112.
- Якубовський 2003 — *Якубовський В.* Скарби Болохівської землі. Кам'янець-Подільський: Медобори, 2003. 158 с., ил.

- Якубовський 2010 — Якубовський В. І. Про християнські реліквії з давньоруських городищ межиріччя верхів'їв річок Случа і Горині // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. Вип. 3: До 20-річчя кафедри історії України. Кам'янець-Подільський, 2010. С. 235–241.
- Якубовський 2011 — Якубовський В. І. Про сільську округу Болохівської землі // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. Т. 18. Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2011. С. 377–387.
- Яненко 2016 — Яненко А. Історія музейної археології УСРР (1919–1934). Київ: Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, 2016. 368 с.
- Янушевич 1976 — Янушевич З. В. Культурные растения Юго-запада СССР по палеоботаническим исследованиям. Кишинев: Штиинца, 1976. 214 с., ил.
- Kirpichnikov 1986 — Kirpichnikov A. N. Russische Waffen des 9.–15. Jahrhunderts // Waffen und Kostümkunde. Jahrgang 1986. Deutscher Kunstverlag München–Berlin. S. 85–128.
- Peskova, Mikhaylov 2018 — Peskova A., Mikhaylov K. The Large Fortified Settlement Near Shepetovka: History of the Medieval Settlement — History of the Archaeological Site // Florkiewicz I., Wołoszyn M. (eds.). *Analecta Archaeologica Ressoviensia*. Vol.13. Rzeszów, 2018. S. 417–440.
- Sainte Russie 2010 — Sainte Russie. L'art russe des origines à Pierre le Grand. Catalogue de l'exposition. Paris, muse du Louvre, 5 mars — 24 mai 2010. Paris, 2010.

Архивные источники

- Каргер 1957А — Каргер М. К. Отчет о раскопках Галицко-Волынской археологической экспедиции ИИМК АН СССР и Ленинградского гос. университета в 1957 г. // НА ІА НАНУ. 1957/27а. Ф. експ. 2985-2986.
- Каргер 1958А — Каргер М. К. Отчет о раскопках Галицко-Волынской археологической экспедиции ИИМК АН СССР и Ленинградского гос. университета в 1958 г. // НА ІА НАНУ. 1958/36. Ф. експ. 3221-3222.
- Каргер 1959А — Каргер М. К. Отчет о раскопках Галицко-Волынской археологической экспедиции Института археологии АН СССР и Ленинградского гос. университета в 1959 г. // НА ІА НАНУ. 1959/33. Ф. експ. 3421-3422.
- Каргер 1960А — Каргер М. К. Отчет о раскопках Галицко-Волынской археологической экспедиции Института археологии АН СССР и Ленинградского гос. университета в 1960 г. // НА ІА НАНУ. 1960/49. Ф. експ. 3570–3571.
- Каргер 1961А — Каргер М. К. Отчет о раскопках Галицко-Волынской археологической экспедиции Института археологии АН СССР и Ленинградского гос. университета в 1961 г. // НА ІА НАНУ. 1961/49. Ф. експ. 3802.
- Каргер 1962А — Каргер М. К. Отчет о раскопках Галицко-Волынской археологической экспедиции Ленинградского отделения Института археологии АН СССР и Ленинградского гос. университета в 1962 г. // НА ІА НАНУ. 1962/45. Ф. експ. 3978.

- Каргер 1963А — *Каргер М. К.* Отчет о раскопках Галицко-Волынской археологической экспедиции Ленинградского отделения Института археологии АН СССР и Ленинградского гос. университета в 1963 г. // НА ИА НАНУ. 1963/46. Ф. эксп. 4244–4245.
- Каргер 1957Ак — *Каргер М. К.* Отчет о раскопках Галицко-Волынской археологической экспедиции ИИМК АН СССР в 1957 г. (копия отчета, представленного в ИА АН УССР) // НА ИА РАН. Р-1. № 1668, № 1668а.
- Каргер 1958Ак — *Каргер М. К.* Отчет о раскопках Галицко-Волынской археологической экспедиции ИИМК АН СССР и Ленинградского университета в 1958 г. (копия) // НА ИА РАН. Р-1. № 1836, № 1836а.
- Каргер 1959Ак — *Каргер М. К.* Отчет о раскопках Галицко-Волынской археологической экспедиции ИИМК АН СССР и Ленинградского гос. университета в 1959 г. (копия) // НА ИА РАН. Р-1. № 2071, № 2071а.
- Каргер 1964Ак — *Каргер М. К.* Предварительный отчет о работе по исследованию древнерусского городища близ с. Городище Хмельницкой обл. УССР в 1964 г. (копия) // НА ИИМК РАН. Ф. 35. 1964 г. Д. 177.
- Каргер 1957Ак, 1958–1964Ак — *Каргер М. К.* Отчеты (копии отчетов) о раскопках Галицко-Волынской археологической экспедиции ЛОИИМК АН СССР и ЛГУ за 1957–1964 гг. // Личный архив М. К. Каргера в Отделе славяно-финской археологии ИИМК РАН.
- Пескова 1983А — *Пескова А. А.* Отчет о работе Владимиро-Волынского отряда Архитектурно-археологической экспедиции ЛОИА АН СССР в 1983 г. в г. Владимире-Волынском и на городище у с. Городище близ Шепетовки Хмельницкой обл. // НА ИИМК РАН. Ф. 35. Оп. 1. 1983 г. Д. 3. Л. 12–15.
- Пескова 1984А — *Пескова А. А.* Отчет о работе Владимиро-Волынского отряда Архитектурно-археологической экспедиции в 1984 г. в г. Владимире-Волынском и на городище у с. Городище Шепетовского района Хмельницкой обл. // НА ИИМК РАН. Ф. 35. Оп. 1. 1984 г. Д. 2. Л. 9–10.
- Савицький 1929А — *Савицький М.* Археологічна рекогносцировка 1929 р. Обстеження Судилківського району на Шепетівщині // НА ИА НАНУ. Фонд ВУАК. № 309/17, 11 арк.; № 309/20, 13 арк.; № 556, 44 арк.
- Третьяков 1949А — *Третьяков П. Н.* Отчет об археологических разведках в Житомирской и Каменец-Подольской областях в 1949 г. // НА ИИМК РАН. Ф. 35. Оп. 1. 1949 г. Д. 126. Л. 1, 8–9.
- Цалкин б/г А — *Цалкин В. И.* Фауна из раскопок на Изяславле (неопубликованная рукопись). 25 маш. с. // НА ИИМК РАН: Р-3.